

СУХАН С.С.,

аспірант кафедри господарського права
(Ужгородський національний
університет)

ORCID ID: 0000-0003-2003-8471

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

УДК 347.1

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.2.44>

КЛАСИФІКАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Стаття присвячена проблемі класифікації об'єктів інтелектуальної власності в рамках трудових правовідносин, що врегульовуються трудовим законодавством України. Зроблено аналіз теоретико-правових положень вітчизняних науковців та чинного законодавства щодо класифікації об'єктів інтелектуальної власності. Окремо проаналізовано підходи до класифікації об'єктів інтелектуальної власності вітчизняними науковцями, які можуть стосуватися предмету трудових правовідносин. Взято за основу певні розробки щодо системного аналізу норм, які визначають предмет та ознаки об'єктів, які підлягають класифікації, та визначено їхню доцільність щодо застосування у правовідносинах, що виникають між працівником і роботодавцем. Запропоновано власну класифікацію об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах, спираючись на доцільність їхнього використання роботодавцем, працівником та третіми особами для найбільш ефективного задоволення та реалізації власних прав та інтересів. Виявлена необхідність перегляду об'єктів інтелектуальної власності на предмет економічної ефективності та запропоновано внести зміни до відповідних законів з метою актуалізації та удосконалення правовідносин з цими об'єктами. У статті пропонується класифікація об'єктів інтелектуальної власності, яка передбачає виключення певних категорій об'єктів, що належать до українського законодавства, таких як наукове відкриття або породи тварин, з точки зору їхньої неефективності у використанні для отримання фінансових благ через майнові права інтелектуальної власності, та натомість удосконалення та розширення інституту службових творів, службових винаходів та інших об'єктів та правових режимів з метою покращення правового становища учасників правовідносин з службовими об'єктами інтелектуальної власності.

Ключові слова: *об'єкти інтелектуальної власності, службові твори, службові винаходи, класифікація, працівник, роботодавець.*

Sukhan S. S. Classification of intellectual property objects in labour relations

The article is devoted to the problem of classification of intellectual property objects within the framework of labour relations regulated by the labour legislation of Ukraine. An analysis of the theoretical and legal provisions of national scientists and current legislation on the classification of intellectual property objects is made. Separately, the approaches to the classification of intellectual property objects by national scholars that may relate to the subject of labour relations are analysed. Certain developments in the systematic analysis of norms that define the subject and characteristics of objects subject to classification are taken as a basis, and their expediency for application in

legal relations arising between an employee and an employer is determined. The author proposes his own classification of intellectual property objects in labour relations, based on the expediency of their use by employers, employees and third parties for the most effective satisfaction and realisation of their rights and interests. The need to review intellectual property objects for economic efficiency has been identified, and amendments to the relevant laws have been proposed in order to update and improve legal relations with these objects. The article proposes a classification of intellectual property objects, which provides for the exclusion of certain categories of objects belonging to Ukrainian legislation, such as scientific discoveries or animal breeds, from the point of view of their inefficiency in use for obtaining financial benefits through intellectual property rights, and instead improving and expanding the institution of employee's service works, service inventions and other objects and legal regimes in order to improve the legal position of participants in legal relations with service intellectual property objects.

Key words: *intellectual property, service works, service inventions, classification, employee, employer.*

Вступ. У сучасних умовах розвитку економіки знань та цифровізації суспільства особливої актуальності набуває питання правового режиму об'єктів інтелектуальної власності, створених у межах трудових правовідносин, де перетинаються інтереси працівника як автора (творця) та роботодавця як суб'єкта господарювання.

Однією з фундаментальних проблем правового регулювання інтелектуальної власності у трудових правовідносинах є відсутність уніфікованого та системного підходу до класифікації відповідних об'єктів. Нормативно-правові акти містять фрагментарні положення щодо окремих результатів інтелектуальної діяльності (службових творів, винаходів, комп'ютерних програм тощо), однак не формують цілісної класифікаційної моделі, яка б враховувала специфіку їх створення у процесі виконання трудових обов'язків. Це ускладнює правозастосовну практику та негативно впливає на ефективність договірної регулювання між сторонами трудового договору.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження та систематизація підходів до класифікації об'єктів інтелектуальної власності, що виникають у межах трудових правовідносин, а також формулювання авторського бачення критеріїв такої класифікації. Досягнення поставленої мети передбачає аналіз чинного законодавства України, доктринальних позицій науковців і практики правозастосування, що у сукупності дозволить виявити проблемні аспекти та окреслити можливі шляхи їх вирішення.

Результати дослідження. У пункті віiii статті 2 Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності наводиться перелік об'єктів, на які визнаються права інтелектуальної власності: літературні, художні і наукові твори; виконавча діяльність артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач; винаходи у всіх галузях людської діяльності; наукові відкриття; промислові зразки; торговельні марки, фірмові найменування і комерційні позначення; захист від недобросовісної конкуренції; всі інші права, які стосуються інтелектуальної діяльності у промисловій, науковій, літературній та художній галузях [1]. У статті 420 Цивільного кодексу України [2] (далі – ЦКУ) наводиться аналогічний перелік об'єктів, окрім недобросовісної конкуренції, із виокремленням деяких нових об'єктів, які стали суттєвими для актуальних на той час цивільних правовідносин – комп'ютерні програми, бази даних, компонування напівпровідникових виробів, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин та комерційні таємниці.

Детальний аналіз питання класифікації об'єктів інтелектуальної власності показав, що серед науковців не існує єдиного погляду на визначення категорій та їх частин. Так, П. Цибульов поділяє об'єкти інтелектуальної власності на три категорії: об'єкти авторського права і суміжних прав, результати науково-технічної творчості та комерційні позначення [3].

О. Підпригора надає перевагу мінімалістичному поділу об'єктів права інтелектуальної власності на дві категорії: об'єкти авторського права та об'єкти промислової власності [4].

Г. Спіцина та А. Гордеюк виділяють такі групи об'єктів права інтелектуальної власності: 1) об'єкти авторських і суміжних прав; 2) об'єкти права промислової власності, які поділяються на об'єкти патентного права і об'єкти індивідуалізації учасників цивільного обороту; 3) нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності – наукові відкриття, компонування напівпровідникових виробів, раціоналізаторські пропозиції [5].

С. Соболев поділяв інтелектуальну власність на: 1) об'єкти авторського права і суміжних прав, які містять результати літературної, художньої та наукової діяльності; 2) об'єкти промислової власності, які містять результати науково-технічної діяльності та засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу; 3) нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності [6].

В. Дроб'язко виділяє чотири категорії об'єктів права інтелектуальної власності: об'єкти авторського права і суміжних прав; об'єкти промислової власності – винаходи, промислові зразки, корисні моделі та комерційна таємниця; засоби індивідуалізації товарів, робіт і послуг; нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, до якої відносяться сорти рослин, породи тварин та компонування напівпровідникових виробів [7].

На думку П. Крайнева, класифікація інтелектуальної власності в Україні є наступною: 1) промислова власність – винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, знаки для товарів і послуг, комерційні (фірмові) найменування, географічні зазначення, раціоналізаторські пропозиції; компонування напівпровідникових виробів; 2) авторське право і суміжні права – літературні, наукові і художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних, виконання, фонограми, відеограми, передачі організацій мовлення; 3) захист від недобросовісної конкуренції; 4) комерційні таємниці, ноу-хау [8].

О. Яворська вважає доцільним класифікувати об'єкти права інтелектуальної власності наступним чином: 1) об'єкти авторського права та суміжних прав (твори літератури, науки, мистецтва, комп'ютерні програми, бази даних тощо); 2) об'єкти патентного права (винахід, корисна модель, компонування інтегральних мікросхем); 3) правові засоби індивідуалізації суб'єктів господарювання, товарів, робіт та послуг (комерційні найменування, торговельні марки, географічні зазначення); 4) результати селекційних досягнень (сорти рослин, породи тварин); 5) об'єкти з локальною новизною (комерційна таємниця, ноу-хау, компонування інтегральних мікросхем); 6) наукові відкриття [9].

З урахуванням описаних класифікацій, у зазначених доктринальних позиціях не було наведено базису, на який спирається та чи інша категорія, та за своєю сутністю має загальний характер. У контексті цього питання В. Вірченко здійснив детальний аналіз об'єктів інтелектуальної власності, з чого дійшов до висновку про два підходи до класифікацій таких об'єктів – за основним та вторинними ознаками. Більшість науковців здійснює класифікацію за загальними ознаками, що відповідає їхньому переліку в нормативно-правових актах. Щодо класифікації за другорядними ознаками, то науковець визначає такі критерії, як: 1) залежно від сфери інтелектуальної діяльності (результати технічної, мистецької, наукової діяльності); 2) залежно від необхідності реєстрації для набуття прав (обов'язкова реєстрація; необов'язкова реєстрація; реєстрація не передбачена); 3) залежно від ступеня правової захищеності (захищені, незахищені); 4) залежно від використання у господарському обороті (продуктивні, непродуктивні); 5) залежно від ступеня новизни (новітні; оригінальні; похідні); 6) залежно від джерел надходження (розроблені; успадковані; придбані; отримані у якості внеску до статутного капіталу; отримані у тимчасове використання на платній основі); 7) залежно від терміну захисту майнових прав (обмежений, необмежений); 8) залежно від можливості дозволяти використовувати об'єкти інтелектуальної власності (відчувувати та невідчувувати) [10] та інші.

Нормативно-правові акти визначають коло об'єктів, які належать до сфери впливу інтелектуальної власності. Однак законодавство тільки утворює перелік таких об'єктів,

але не класифікує їх. З-поміж об'єктів, зазначених у статті 420 ЦКУ, та умовних категорій у вигляді глав, наведених у книзі четвертій ЦКУ, прослідковується чітка послідовність груп об'єктів: авторське право і суміжні права; промислова власність; засоби індивідуалізації цивільного обороту, товарів, робіт, послуг; інші об'єкти інтелектуальної власності. До останньої групи, як вже зазначалось у попередніх розділах, через нетипову правову природу та особливий порядок застосування, належать: наукове відкриття, раціоналізаторська пропозиція та комерційна таємниця [2].

Спосіб набуття права інтелектуальної власності також можна ототожнювати з порядком реєстрації прав інтелектуальної власності на об'єкт, оскільки саме за процедурою патентування або отримання свідоцтва можна легко визначити роль, яку виконує охоронний документ. З урахуванням цього аспекту, сорти рослин слід вважати об'єктом промислової власності, оскільки, попри особливий режим використання прав інтелектуальної власності через суб'єктний склад, який враховує автора та селекціонера як двох окремих суб'єктів правових відносин, майнові права на сорт рослин закріплюються саме патентом.

Господарська складова у об'єкті інтелектуальної власності надає особі, яка користується правами на неї, обсяг майнових прав та їх реалізацію через укладання договорів про використання прав інтелектуальної власності або використання зареєстрованих прав інтелектуальної власності у якості активів. Наприклад, наукове відкриття не містить можливості користування майновими правами на нього, що робить його недоцільним інститутом в рамках відносин щодо авторських прав або прав промислової власності.

Трудова складова об'єкту інтелектуальної власності надає можливість застосування правового режиму службового об'єкту інтелектуальної власності, що регулюється відповідними положеннями спеціальних законів або має здатність на це. Законодавством України охоплено майже всі службові об'єкти інтелектуальної власності, що можуть виникати з трудових правовідносин, окрім раціоналізаторської пропозиції, яка на нашу думку є особливим об'єктом, який попри відсутність порядку державної реєстрації, піддається локальному застосуванню на підприємстві та який є потенційним результатом творчої діяльності працівника, містить в собі як аспекти господарської діяльності, так і трудової, але через відсутність законодавчого регулювання створює правову прогалину, що не надає можливості остаточного визначення належності цього об'єкту до права промислової власності.

Схожа проблематика наявна у співвідношенні авторського права із суміжними правами. О. Орлюк вважає, що об'єднання цих двох інститутів є сумнівним, оскільки суміжні права, хоча й деякою мірою пов'язані з авторським правом, становлять самостійну, відокремлену систему норм права, що регулюють відповідні суспільні відносини, які пов'язані з виконавчою діяльністю музикантів, діяльністю виробників фонограм, а також діяльністю організацій ефірного та кабельного мовлення, що не містить в собі характеристики, притаманні художньому або літературному твору [11]. Однак, якщо врахувати спільну правову природу, об'єкт правового регулювання та функціональну взаємозалежність авторських і суміжних прав – виникає правова логіка, за якою групують ці два інститути прав інтелектуальної власності разом.

Спираючись на подібну концепцію, раціоналізаторську пропозицію слід технічно вважати категорією права промислової власності, однак не в рамках сучасного правового регулювання, яке є відсутнім щодо нього. Положення такого регулювання також визначають відмінність раціоналізаторської пропозиції від інших об'єктів права промислової власності в частині набуття прав на них – для останніх, з метою повноцінної реалізації прав, необхідна реєстрація в уповноваженому державному органі, або надання тому чи іншому об'єкту статусу комерційної таємниці.

Інститут комерційної таємниці наразі також не піддається повному правовому регулюванню, через що його необхідно відносити до особливого права інтелектуальної власності. Однак, враховуючи наявність господарської функції та відсутності у необхідності державної реєстрації у раціоналізаторській пропозиції та комерційній таємниці, їх можна віднести до спільної категорії «господарської інтелектуальної власності».

Ще одним дискусійним аспектом залишається ноу-хау, який так само не підпадає під правове регулювання цивільного права, але фактично визнається і визначається Законом України «Про державне регулювання у сфері трансферу технологій» [12]. За змістом та визначенням, який наводиться у законі, правовий режим ноу-хау можна порівняти з раціоналізаторською пропозицією, яка не містить в собі ознак інтелектуальної власності. Втім, ноу-хау сприймається, за положенням закону, як інформація про технічний, організаційний чи комерційний процес, що не містить в собі ознак творчості або інтелектуальної діяльності, але має вплив на технологічний процес або на надання послуг.

Отже, щодо загальної класифікації об'єктів інтелектуальної власності пропонується наступний перелік: 1) об'єкти авторського права та суміжних прав: літературні та художні твори, комп'ютерні програми, бази даних (як результат інтелектуальної діяльності), інші твори; виконання, фонограма, відеограма, програма організації мовлення; 2) об'єкти промислової власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів, сорти рослин; 3) засоби індивідуалізації суб'єктів та об'єктів господарювання: комерційні найменування, торговельні марки, географічні зазначення; 4) об'єкти господарської інтелектуальної власності: раціоналізаторські пропозиції, комерційні таємниці, ноу-хау; 5) неефективні об'єкти інтелектуальної власності: наукові відкриття, породи тварин.

Компонування напівпровідникових виробів і сорти рослин належать до об'єктів промислової власності, оскільки підлягають державній реєстрації, охороняються патентами та можуть бути комерціалізовані шляхом відчуження прав, ліцензування й розповсюдження відповідної продукції. Спеціальні закони щодо цих об'єктів містять положення, подібні до регулювання винаходів і промислових зразків, зокрема в частині службових об'єктів інтелектуальної власності. Попри різну природу, обидва об'єкти мають спільний правовий режим, характерний для промислової власності.

Об'єкти господарської інтелектуальної власності становлять окрему класифікаційну категорію, оскільки їх використання можливе лише за спеціального режиму доступу та внутрішнього застосування на підприємстві. Водночас їх доцільно розглядати не як самостійні об'єкти інтелектуальної власності, а як форми правового вираження результатів творчої та інтелектуальної діяльності, що зумовлено відсутністю чіткого визначення предмета охорони, зокрема у сфері комерційної таємниці та ноу-хау. Такі форми охоплюють матеріальні об'єкти або процеси (раціоналізаторські пропозиції) та секретну інформацію з технологічною чи комерційною цінністю, обмеженою в доступі.

Остання категорія об'єктів інтелектуальної власності фактично не має практичного застосування через складність або відсутність комерційної вигоди та належного правового регулювання. Зокрема, наукове відкриття, хоча й закріплене на міжнародному рівні, не бере участі в цивільному обороті та не породжує майнових прав. Водночас збереження за ним особистих немайнових прав зумовлює доцільність виділення таких об'єктів в окрему класифікаційну категорію.

Породи тварин залишаються проблемним об'єктом як з огляду на законодавче закріплення, так і з позиції реалізації прав на них. У міжнародних договорах цей інститут не має обов'язкового юридичного закріплення, що встановлюється пунктом «b» частини третьої статті 27 Угоди TRIPS [13], і він здійснюється виключно в рамках здійснення господарської діяльності щодо племінної справи свійських тварин. До прикладу, Регламент Європейського Парламенту та Ради від 8 червня 2016 року № 2016/1012 про зоотехнічні та генеалогічні умови для розведення, торгівлі та ввезення до Союзу чистопородних племінних тварин [14] не містить положень щодо прав інтелектуальної власності, що підкріплює тезу щодо відсутності практики застосування патентування до порід тварин.

Висновки. З огляду на загальну класифікацію об'єктів інтелектуальної власності можна виокремити їх поділ у межах трудових правовідносин: 1) об'єкти авторського і суміжних прав, що реалізуються через правовий режим службових творів; 2) об'єкти промислової власності, які охоплюються режимом службових винаходів (корисних моделей),

промислових зразків, компонувань напівпровідникових виробів і сортів рослин; 3) об'єкти інтелектуальної господарської діяльності, що функціонують у межах режиму комерційної таємниці або раціоналізаторської пропозиції. У трудових правовідносинах доцільно аналізувати твори саме як об'єкти авторського права, оскільки спеціальне законодавство щодо майнових прав на об'єкти суміжних прав відсилає до правового режиму авторських прав на службові твори.

Службові об'єкти промислової власності є усталеним і класичним прикладом застосування інститутів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах, що підтверджується національною та міжнародною законодавчою і правозастосовною практикою та слугує базовою моделлю визначення обсягу прав працівника і роботодавця. Водночас, незважаючи на їх зв'язок із промисловою власністю, комерційну таємницю та раціоналізаторську пропозицію слід розглядати окремо як приватноправові способи закріплення технічних, технологічних, організаційних чи комерційних рішень, що не передбачають державної реєстрації та є характерними для суб'єктів господарювання.

Отже, класифікація об'єктів інтелектуальної власності у сфері трудових правовідносин дає змогу чітко окреслити особливості правового режиму кожної групи об'єктів, забезпечити збалансоване регулювання прав і обов'язків працівника та роботодавця, а також сприяти ефективному захисту інтересів сторін і розвитку інноваційної діяльності в межах виконання трудових функцій. З огляду на вищезазначене, пропонується внести зміни щодо правового регулювання окремих категорій об'єктів інтелектуальної власності, оскільки деякі з них наразі не є ефективними або не мають достатньої правової бази для повноцінної реалізації прав учасниками трудових правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Редакція від 02.10.1979. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_169.
2. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44, ст.356. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Цибульов П. М., Чеботарьов В. П., Зінов В. Г. Управління інтелектуальною власністю / За ред. Цибульова: Монографія. К.: "КІС". 2005. 448 с.
4. Підпригора О. А., Підпригора О. О. Право інтелектуальної власності України : навч. посібник для студентів юрид. вузів і факультетів ун-тів. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 336 с.
5. Спіцина Г. О., Гордеюк А. О. Особливості сучасної класифікації об'єктів права інтелектуальної власності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 58–64.
6. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. Вид. 2-ге, перероб. та доп. К.: КНЕУ, 2000. 528 с.
7. Дроб'язко В. С., Дроб'язко В. Р. Право інтелектуальної власності: навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 512 с.
8. Крайнев П. П. Інтелектуальна економіка: управління промисловою власністю: Монографія. К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 448 с.
9. Інтелектуальне право України / за ред. Яворської О. С. Тернопіль : Підручники і посібники, 2016. 608 с.
10. Вірченко В. В. Еволюція підходів до класифікації об'єктів інтелектуальної власності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Випуск 135. 2013. С. 5–7.
11. Орлюк О. П., Андрощук Г. О., Бутнік-Сіверський О. Б. Право інтелектуальної власності. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с.

12. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України № 143-V від 14.09.2006. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2006, № 45, ст. 434. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16>

13. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Редакція від 06.12.2005. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018

14. Regulation (EU) 2016/1012 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on zootechnical and genealogical conditions for the breeding, trade in and entry into the Union of purebred breeding animals, hybrid breeding pigs and the germinal products thereof and amending Regulation (EU) No 652/2014, Council Directives 89/608/EEC and 90/425/EEC and repealing certain acts in the area of animal breeding ('Animal Breeding Regulation') (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/1012/oj/eng>

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 22.08.2025

Дата публікації: 26.09.2025

